

КОРИГУВАННЯ ТРУДОВОЇ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ МОНІТОРИНГОВИХ ЗАХОДІВ

Лариса ГРИЦЕНКО, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики технологічної освіти Полтавського національного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка;

Лариса ЛИСЕНКО, директор Кибинської гімназії Миргородської міської ради Полтавської області, учитель-методист, вища категорія (трудове навчання та технології)

Специфіка трудової підготовки учнів основної школи визначається основними положеннями Концепції технологічної освіти учнів загальноосвітніх навчальних закладів України [7], основними положеннями технологічної освітньої галузі Державного стандарту базової середньої освіти [4] та оновленою структурою технологічної підготовки учнів 5 – 9 класів, інтеграційними процесами різних освітніх галузей і навчальних предметів,

Побудова навчального предмета «Трудове навчання» полягає в осучасненні теоретико-методичних засад проведення уроків трудового навчання відповідно до тенденцій оновлення технологічної освітньої галузі, змістом роботи вчителя з прийняття організаційних, планувальних, управлінських рішень щодо технологічної підготовки школярів на основі здійснення моніторингу їхніх навчальних досягнень із трудового навчання в школі. Те, що зміст теорії і методики трудового навчання доповнюється ще й дидактично обґрунтованою системою знань, умінь і навичок галузі педагогічної науки дає можливість розглядати, за словами видатного ученого Д. Тхоржевського [16], методику трудового навчання як галузь педагогічної науки і як навчальний предмет.

Сучасна модернізація змісту освіти на основі Державних стандартів базової і повної загальної середньої освіти [3, 4] сприяє подоланню описового характеру методики трудового навчання в школі, формуванню творчої самостійності та активності учнів у проектно-техно-

логічній діяльності, підвищенню ефективності уроків трудового навчання та запобіганню навчальних перевантажень учнів. Традиційно вирізняють три взаємозв'язані складові: зміст трудового навчання, процес викладання вчителя і діяльність учнів із учіння [6]. Розкриття закономірностей щодо забезпечення реалізації взаємозв'язків між цими трьома складовими процесу навчання є завданням сучасної методики трудового навчання як навчального предмета. З іншого боку, методика трудового навчання та технологій як галузь педагогічної науки вивчає закономірності, дидактичні принципи, засоби, методи і форми організації трудового навчання і технологій у школі.

У процесі трудового навчання вирішуються завдання єдині для всіх навчальних предметів ЗЗСО: становлення вільної особистості учня, підтримка його самостійності, підприємливості та ініціативності, розвиток критичного мислення і впевненості в собі; формування культури здорового способу життя учня, створення умов для забезпечення його гармонійного фізичного і психічного розвитку, добробуту; створення освітнього середовища, у якому забезпечено атмосферу довіри, без будь-яких форм дискримінації учасників освітнього процесу; утвердження людської гідності, чесності, милосердя, доброти, справедливості, співпереживання, взаємоповаги і взаємодопомоги, поваги до прав і свобод людини, здатності до конструктивної взаємодії учнів між собою та з дорослими; формування в учнів активної

громадянської позиції, патріотизму, поваги до культурних цінностей українського народу, його історико-культурного надбання і традицій, державної мови; плекання в учнів любові до рідного краю, відповідального ставлення до довкілля [4, 1–2].

Водночас Державним стандартом базової середньої освіти [4, 9] визначено конкретну мету сучасної технологічної освітньої галузі: реалізація творчого потенціалу учня, формування критичного і технічного мислення, готовності до зміни навколишнього природного середовища без заподіяння йому шкоди засобами сучасних технологій і дизайну, здатності до підприємливості та інноваційної діяльності, партнерської взаємодії, використання техніки і технологій для задоволення власних потреб, культурного та національного самовираження.

Обґрунтування змісту трудового навчання, як одне з найважливіших завдань методики трудового навчання, передбачає відбір і систематизацію навчального матеріалу з великого обсягу накопичених техніко-технологічних знань з урахуванням завдань ЗСО, вікових особливостей учнів [15]. Спочатку здійснюється відбір провідних світоглядних теорій та ідей; далі відбувається окреслення провідних понять, оволодіння якими забезпечує засвоєння провідних теорій та ідей; потім визначаються переліки конкретних явищ, об'єктів, процесів, фактів, на прикладах яких характерно виявляються суттєві ознаки провідних понять трудового навчання.

Процес навчання, при формуванні предметних компетентностей, які формуються в учнів за рівнями, що поступово ускладнюються, включає: опанування досвідом пізнавальної діяльності, пошуку шляхів вирішення навчальних проблем, формулювання висновків; досвіду застосування відомих прийомів алгоритмічної навчальної діяльності за зразком; оволодіння досвідом творчого використання набутих умінь у нових, нестандартних ситуаціях; набуття досвіду вияву ціннісних ставлень як особистісних орієнтацій учнів [12]. Формування поступово ускладнюваних складових досвіду під час виконання компетентісно-орієнтованих завдань трудового навчання, які є контекстними, життєво та практично орієнтованими, даватиме

зможу учням підніматися за сходинками розуміння навчального матеріалу, відповідно до етапів і рівнів опанування предметними компетентностями.

У вивченні форм організації трудового навчання в школі основна увага методики трудового навчання зосереджена на обґрунтуванні дидактичних основ сучасного уроку трудового навчання [6], типів та структури уроків трудового навчання [13], інтерактивних технологій урочного навчання [13]. Водночас питання форм організації моніторингових заходів навчальних досягнень учнів із трудового навчання є одними з найменш досліджених.

Методика трудового навчання як галузь педагогічної науки займається також дослідженням засобів трудового навчання з використанням комп'ютерних технологій для здійснення моніторингу навчальних досягнень учнів. Актуальними є експериментальні дослідження з виявлення їхньої педагогічної ефективності для прийняття управлінських рішень з організації процесу компетентісно-орієнтованого трудового навчання, орієнтації моніторингу на ринок освітніх послуг і забезпечення взаємовідповідності результатів трудового навчання діючим вимогам, установленим державними стандартами базової і повної середньої освіти.

Маючи багатокomпонентний складний об'єкт дослідження, теорія і методика трудового навчання системно досліджує складові завдань, змісту, методів, засобів і форм організації трудового навчання в їхній взаємозалежності і взаємозв'язку. Результатом оволодіння учнями змістом навчального предмета сьогодні, за компетентісним підходом в освіті, визначається не тільки теоретична обізнаність, а й набуття вмінь щодо практичного вирішення різних проблем життєдіяльності [5]. Сукупність принципів компетентісного підходу, які визначають зазначені складові методики трудового навчання, орієнтовані також і на оцінювання результатів навчання учнів. Оціночний принцип спрямовує діагностику освітніх результатів на визначення рівнів опанування учнями навчальним матеріалом і набуття практичного досвіду на кожному етапі навчання [1, 151].

Як зазначає О. Коберник [14, 28], переважна кількість досліджень з методики трудового навчання присвячені вивченню окремих її проблем, які необхідно розглядати в їхньому взаємозв'язку і взаємозалежності в цілісному процесі трудового навчання в школі. Водночас досвід, накопичений сучасною практикою трудового навчання, виступає надійним підґрунтям для здійснення комплексного вивчення проблем методики моніторингу навчальних досягнень учнів з трудового навчання.

У процесі трудового навчання, як і в будь-якому іншому процесі трудової діяльності людини, В. Гусев і Л. Даннік [2, 7 – 9] виділяють, поруч із цілепокладанням, проектуванням і виконанням технологічних операцій, опосередковану діяльність зі збору та аналізу інформації про перебіг процесу праці, оцінювання ефективності всіх його елементів і функцій, даючи інформацію для прийняття управлінських рішень щодо коректування як самого трудового процесу, так і дій людини праці. Таке відстежування ефективності трудового навчання і виховання для визначення їхньої відповідності запланованим результатам передбачає систематичний збір інформації про навчальні досягнення учнів з наступним аналізом і застосуванням у педагогічній організаційно-управлінській діяльності. Такі моніторингові заходи не входять до безпосередніх навчально-виховних впливів, проте є невід'ємною складовою сучасного освітнього процесу в ЗЗСО, утворюючи його матеріальний вимірник.

Відсутність моніторингу навчальних досягнень учнів виступає однією з основних причин недоліків у засвоєнні учнями навчального матеріалу, оскільки в цьому разі не забезпечується зворотний зв'язок у навчальній діяльності зі своєчасного отримання об'єктивної інформації з питань позитивних і негативних складових динаміки оволодіння кожним учнем навчальним матеріалом [10, 3].

Дієвим засобом удосконалення трудової підготовки учнів основної школи є аналіз моніторингової інформації щодо їх початкових досягнень, виявлення слабких місць у процесі трудового навчання.

Узагальнення статистичної інформації дає змогу отримати висновки, зорієнтовані на усунення існуючих проблем у трудовій підготовці учнів та розробити рекомендації для корекції організації і методики трудового навчання у вигляді прийнятих управлінських рішень.

Заходи корекційних впливів включають обговорення результатів моніторингу навчальних досягнень школярів з трудового навчання під час засідань методичних об'єднань учителів. З точки зору орієнтації моніторингу на ринок освітніх послуг моніторингові заходи визначатимуть спрямованість на спеціально організований процес компетентісно-орієнтованого трудового навчання і враховуватимуть аналіз результатів зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень учнів, досліджень, проведених у рамках PISA та TIMSS для створення умов для успішної адаптації випускників ЗЗСО до існуючого ринку освітніх послуг.

Аналіз ходу і результатів моніторингових досліджень передбачає обґрунтування кола питань щодо вдосконалення подальших моніторингових заходів, узагальнення і впровадження позитивного досвіду, здобутого в ході їхнього проведення.

Довготривале поетапне здійснення моніторингових дій навчальним закладом робить можливим використання раніше напрацьованих організаційно-методичних моніторингових матеріалів, у яких з часом уточнюватимуться показники і критерії оцінювання навчальних досягнень учнів із трудового навчання. Різниця в інтерпретації здобутих моніторингом даних у різних ЗЗСО робить необхідним напрацювання єдиних підходів до моніторингового інструментарію з визначення навчальних досягнень учнів із трудового навчання на рівні шкіл територіальної громади, області та країни.

Моніторинг навчальних досягнень учнів, за Н. Лісовою [9, 6 – 10] включає такі етапи:

– підготовчий етап: вибір навчальних предметів для моніторингового дослідження; визначення його тривалості (періодичності) без шкоди нормальному режимові роботи ЗЗСО; планування дослідження на семестр (навчальний рік); позитивна мотивація учасників моні-

торингових заходів на отримання достовірних результатів; обґрунтування термінів проведення моніторингового дослідження за запланованими графіками здійснення контрольних заходів; визначення нормативних вимог до навчальних планів, програм, критеріїв і показників оцінювання предметних навчальних досягнень та сформованості загальнонавчальних умінь учнів;

– практичний етап: розробка форми і змісту банку завдань для оцінювання навчальних досягнень учнів; здійснення моніторингових заходів; аналіз та інтерпретація отриманої інформації;

– підсумковий етап: статистична обробка та узагальнення здобутої інформації; формулювання висновків і прийняття управлінських рішень;

– розробка технологій корекційних впливів: здійснення додаткових контрольних моніторингових вимірювань; доведення отриманих результатів до всіх зацікавлених осіб і їхнє обговорення; врахування результатів та аналітичних звітів за результатами ЗНО, досліджень за програмами PISA та TIMSS тощо; розробка і впровадження заходів щодо подолання негативних впливів і виявлених в ході моніторингу недоліків;

– прогнозування педагогічної діяльності на подальший період: аналіз перебігу моніторингового дослідження (методів, форм організації, засобів) та обґрунтування напрямів і перспектив наступних моніторингових досліджень.

Для здійснення науково-обґрунтованого управління трудовим навчанням і методичною роботою з цього предмета, за Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти [3] складено діагностичну таблицю основних трудових знань, умінь і ціннісних ставлень учнів, задекларованих освітньою галуззю «Технології» (див. таблицю 1).

Таблиця 1

Предметні знання, уміння та ціннісні ставлення учнів із трудового навчання

№ п/п	Види і характеристика знань, умінь та ціннісних ставлень
1	Знання теоретичних основ технічної та художньої творчості, основ проектування, розуміння вимог майбутньої професії і власних здібностей

2	Уміння використовувати в проєктно-технологічній діяльності методів творчого пошуку, сучасних та традиційних методів обробки конструкційних матеріалів для створення виробів, починаючи від творчого задуму до його практичного втілення, здійснювати аналіз професій на ринку праці
3	Виявлення ціннісних ставлень до художньої та технічної творчості під час виконання творчих проєктів, до вибору майбутньої професії за власною освітньою траєкторією
4	Уміння оцінювати функціональні та естетичні властивості проєктованих виробів, власних можливостей щодо працевлаштування за отриманою в майбутньому професійною освітою

Таким чином, моніторингові заходи із трудового навчання орієнтовані на забезпечення всіх учасників освітнього процесу достовірною та надійною інформацією щодо навчальних досягнень учнів для коригування і вдосконалення організації та методики трудового навчання в школі.

Оцінювання результатів освітньої діяльності у формі сформованих компетентностей, за Г. Голуб, здійснюється за таким алгоритмом: визначення компонентного складу окремих компетентностей; вибір для оцінювання кожної її складової видів навчальної діяльності, які характеризуватимуть рівні сформованості в учнів компетентності; за діяльнісним підходом розробити вимоги до навчальних досягнень учнів за кожним ступенем ЗСО.

Ми поділяємо думку П. Нежнова, У. Карданової і Б. Ельконіна стосовно того, що результати шкільної освіти мають діагностуватися не за обсягами опанованого учнями навчального матеріалу за темами шкільних предметів, а за рівнями усвідомлення й осмислення того, що було учнями вивчено.

Як зазначає І. Єгорова, моніторинг навчальних досягнень, що має логічно-обґрунтовану схему, конкретні цілі і дає можливість після його проведення зробити конкретні висновки, необхідні для прийняття управлінських освітніх рішень і сприяє визначенню шляхів їхньої реалізації, перебільшує коефіцієнт корисної дії, ніж традиційне проведення поточного, тематичного і підсумкового контролю успішності предметного навчання учнів [11, 92]. Оформлені результати щорічних моніторингів навчальних досягнень учнів у вигляді зведених табличних даних забезпечують

виявлення динаміки успішності оволодіння навчальними предметами як кожним окремим учнем, так і загалом класом, сприяють здійсненню порівняльного аналізу щорічних навчальних досягнень за окремими навчальними предметами, дають змогу об'єктивно оцінювати існуючий рівень професійної кваліфікації вчителів.

Моніторингові заходи з виявлення рівнів навчальних досягнень учнів із трудового навчання ми спрямовуємо на: відповідність запитам ринку освітніх послуг, спеціально організований процес компетентнісно-орієнтованого трудового навчання, орієнтованість на ринок освітніх послуг, забезпечення взаємовідповідності результатів трудового навчання діючим вимогам, установленим державними стандартами базової і повної середньої освіти.

Моніторинг навчальних досягнень учнів із трудового навчання є системою спеціально організованого та цілеспрямованого збору, зберігання й обробки інформації щодо діагностування і прогнозування динаміки змін ключових та предметних компетентностей учнів відповідно до вимог усіх зацікавлених сторін для наукового обґрунтування необхідності прийняття управлінських рішень щодо створення оптимальних умов трудового навчання і підвищення його ефективності. Зазначені у сформульованому нами визначенні завдання моніторингу навчальних досягнень учнів із трудового навчання обумовлені тими функціями, які ним виконуються та підпорядковуються кінцевій меті з оптимізації умов і підвищення ефективності трудового навчання в ЗЗСО. До таких функцій ми відносимо:

- інформаційну – збір, зберігання та обробка інформації щодо динаміки змін ключових і предметних компетентностей;

- діагностичну – реєстрація стану сформованості ключових і предметних компетентностей учнів із трудового навчання;

- прогностичну – виявлення перспективних напрямів подальшого формування ключових і предметних компетентностей учнів відповідно до вимог усіх зацікавлених сторін;

- управлінську – наукове обґрунтування необхідності прийняття відповідних рішень

щодо створення оптимальних умов трудового навчання і підвищення його ефективності;

- організаційно-методичну – побудова цілісного процесу трудового навчання, виховання і розвитку учнівської молоді;

- оптимізаційно-адаптивну – з підвищення якості навчальних досягнень учнів із трудового навчання максимально використовуючи наявні позитивні його сторони та мінімізуючи в реально можливих межах негативні наслідки існуючої ситуації.

Визнаючи тестування сформованості предметних і ключових компетентностей учнів одним із визначальних методів діагностування навчальних досягнень учнів із трудового навчання, ми не зводимо моніторингові заходи лише до цього, а визнаємо необхідність комплексного розгляду всіх напрямів діяльності ЗЗСО, які впливають на покращення рівня навчальних досягнень учнів із цього навчального предмета.

Застосування моніторингових технологій з поетапного вивчення процесу трудового навчання в школі дає змогу переконатися в оптимальності здійснення кожного його етапу, сприяє попередженню появи негативних результатів навчальної діяльності, гарантує їхню якість та успішність управління навчальним процесом.

Отже, удосконалення трудової підготовки учнів у школі засобами зовнішнього та внутрішнього моніторингу навчальних досягнень учнів доцільно здійснювати шляхом оцінювання як результатів навчальних досягнень учнів, так і процесу трудового навчання, контролюючи рівень сформованості предметних і ключових компетентностей та процес організації трудового навчання вчителями трудового навчання.

Сучасний підхід до оцінювання результативності трудового навчання ґрунтується на визнанні моніторингу навчальних досягнень учнів як провідної складової оцінювання та управління процесом навчання в ЗСО. Визначаючи підходи і критерії оцінювання навчальних досягнень у ході організації та проведення моніторингових заходів слід включати до спектра діагностики видів навчальної діяльності

ЗЗСО управлінських заходів, освітньої діяльності учителів і навчання учнів [11, 95].

Щосеместрове проведення внутрішніх і зовнішніх контрольних моніторингових зрізів навчальних досягнень учнів та аналіз отриманих результатів, оформлених у вигляді зведених таблиць даних, забезпечує можливість визначення динаміки успішності оволодіння окремими учнями і класами трудовим навчанням, порівняння за навчальними роками навчальних досягнень із цього предмета, об'єктивно оцінювати рівень кваліфікації і визначати шляхи підвищення якості професійно-педагогічної діяльності вчителів та інших посадових осіб із забезпечення освітнього процесу і розробляти прогнози щодо подальшої організації вивчення трудового навчання в ЗЗСО.

ЛІТЕРАТУРА

1. Букатова О. М., Федорова О. В., Яренчук Л. Г. Застосування сучасних методів і освітніх технологій для забезпечення якості освітнього процесу в загальноосвітніх закладах у контексті трудового навчання та технологій. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2020. № 69. Т. 1. С. 150 – 156.
2. Гусев В., Даннік Л. Перспективи радикального вдосконалення системи трудового навчання учнів. Трудова підготовка в закладах освіти. 2008. № 5 – 6. С. 5 – 7.
3. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти / Постанова Кабінету міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392. URL: <http://zakon2/rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF> (дата звернення: 09.08.2019)
4. Державний стандарт базової середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898> (дата звернення: 11.11.2020).
5. Інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2021/2022 навчальному році. URL: https://drive.google.com/file/d/18ty4ez868XVjZW_VVT-c-1YjRvrlZ02h/view (дата звернення: 15.11.2021).
6. Коберник О. М. Проектно-технологічна система трудового навчання. Трудова підготовка в закладах освіти. 2003. № 4. С. 8 – 12.
7. Коберник О., Сидоренко В. Концепція технологічної освіти учнів загальноосвітніх навчальних закладів України (проект). Трудова підготовка в закладах освіти. 2010. № 6. С. 3 – 11.
8. Коберник О. М. Моніторинг якості виховання учнів у загальноосвітньому навчальному закладі. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. Випуск 51, 2014. С. 165 – 173.
9. Лісова Н. І. Регіональний моніторинг якості освіти: окремі аспекти досвіду становлення та розвитку. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/708675/1/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F%2016.pdf> (дата звернення: 10.08.2021).
10. Моніторинг навчальних досягнень учнів (методичні рекомендації). Черкаси: ЧОПОПП, 2010. 32 с.
11. Моніторинг та оцінювання якості освіти: навчально-методичний посібник до курсу / авт.-упоряд. І. В. Єгорова. Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2021. 141 с.
12. Онопрієнко О. В. Моніторинг навчальних досягнень молодших школярів: урахування досвіду міжнародного дослідження. URL: https://lib.iitta.gov.ua/709413/1/Onopriienko_article.pdf (дата звернення: 12.11.2020).
13. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посіб. Київ: Видавництво А.С.К., 2004. 192 с.
14. Теорія і методика навчання технологій: навчальний посібник / І. П. Андрощук, О. М. Коберник, А. Цина та ін. / за заг. ред. О. М. Коберника. Умань: ФОРМ Жовтий О. О., 2015. 474 с.
15. Трудове навчання. 5–9 класи: практичний посібник вчителів / С. М. Дятленко, В. М. Лещук, О. Ю. Медвідь. Харків: «Ранок», 2017. 128 с.
16. Тхоржевський Д. О. Методика трудового та професійного навчання. Ч. I: Теорія трудового навчання: підр. для пед. ВНЗ. Київ: РННЦ «ДНІТ», 2000. 247 с.